

İŞ KAZASI MI, İNSAN KIYIMI MI?

Yüksel AKKAYA*

Hayatını sürdürmek için gereksindiği gelirin bir kısmını elde edebilmek için bir ücret karşılığında çalışmaya başlayan her işçi aslında yaşam mücadelesine başka bir risk daha ekler: Sağlık! Sağlıklı olarak her gün işe başlayan bir işçi, çalışma süresince sağlığını tehlikeye atar. Ne büyük çelişki! Bir yandan hayatta kalmak için çalışma zorunluluğu; öte yandan çalışırken her an sağlığın tehlikeye girmesi riski! Sanayileşme süreci, özellikle makineleşme ile birlikte işçiler için adeta bir karabasan olmuştur. Daha önce madenlerde yaşanan kaza ve ölüm riski bu kez çalışanların daha geniş kısmı için de sorun olmaya başlamıştır. Denilebilir ki sanayileşme ve makineleşmenin tarihi işyerlerinde sağlıklı kalabilme mücadelesinin de tarihi olmuştur. Hem iş kazaları hem de meslek hastalıkları işçiler için çok büyük tehdit olarak ortaya çıkmış, her yıl on binlerce insanın sakat kalmasına, hastalanmasına veya ölümüne neden olmuştur. Günümüzde iş kazası ve meslek hastalıklarının azaltılması için çeşitli önlemler alınmasına rağmen dünyada her yıl 2 milyon işçinin iş kazası veya meslek hastalığı nedeni ile ölmesi, 300 milyon işçinin yine benzer nedenlerle kalıcı veya geçici olarak çalışamaz hale gelmesi sorunun önemini ve boyutunu göstermek açısından oldukça çarpıcı verilerdir. İşçilerin varlıklarını, özgürlüklerini tehdit eden kapitalist hayat tarzına çalışma tarzına karşı mücadele "makine kırıcıları olarak" bilinen Ludist hareket ile radikal olarak kendisini ortaya koymuştu. Ludist başkaldırı aslında makineleşmenin, sanayileşmenin bir sonucu olan bu kaza ve meslek hastalığı risklerine karşı mücadeledir de: hem doğrudan, hem dolaylı olarak. Çalışma süresi ve temposunu kendisi belirlemek isteyen ludistler, böylece kaza ve riske davetiye çıkararak uzun süreli çalışma ile yüksek tempolu, yorucu çalışmaya da karşı çıkarak yaşamlarını tehlikeye atmak istemiyorlardı. Ayrıca nitelsiz çocuk ve kadın işçilerin makinelerde çalıştırılmalarına karşı çıkarak işe uygun işçi istihdamını talep ederek, bugüne öncü-

* Prof. Dr. Gazi Üniversitesi

lük ediyorlardı. Zira, bugün iş kazası ve meslek hastalıklarının temel nedenlerinden biri işe uygun işçi çalıştırılmaması neden olarak gösterilmektedir. Ne yazık ki ludistlerin bu haklı isyanı “uygar” bir davranış olarak kabul edilmeyip şiddet ile bastırılmıştır.

“Uygar” kapitalizm zamanla artan iş kazaları ve meslek hastalıkları nedeni ile bazı önlemler alma gereği duydu. Zira, kazalar ve hastalıklar üretim sürecini etkiliyor, verimliliği düşürüyordu. Bu ise sermaye için önemli bir kayıp idi. Böyle olduğu için de iş kazası ve meslek hastalıklarına yönelik alınan önlemler daha çok üretkenlik ve verimlilik ile ilişkili oldu. İşçi sağlığı ikinci planda kaldı. Nitekim alınan önlemler öyle önlemler idi ki, bugün dönüp geriye bakıldığında kanlı savaşlardaki kayıplar ve yıkımlar kadar kayıp ve yıkıma yol açmış olmasını tartışmak kaçınılmazlaştı. Ekteki tablolar yıkımın ve sorunun boyutunu göstermek açısından önemli veriler içermektedir.

Kapitalist dünyada haksız rekabeti önlemek için kurulmuş olan Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ/ILO) çok gecikmiş bir şekilde yakın zamanlarda birer cinayet olan “iş kazalarını” gündeme almaya başladı. Veriler derlemeye ve yayınlamaya başladı. Hoş, bu veriler de grev verileri gibi nadir olarak derlenip yayınlanmaktadır. Bu da sınıfsal bakışın ve duruşun itirafından başka bir şey olmasa gerek!

1990’lı yılların ortasında dünyada yılda ortalama 1.2 milyon civarında emekçinin iş “kazası” nedeni ile “öldüğünü” ifşa eden UÇÖ/ILO, izleyen yıllarda bu sayıyı 2 milyona çıkarmak zorunda kaldı. Bu aslında şunun da itirafıdır: Son çeyrek yüz yılda iş kazaları nedeni ile sermaye cephesi yaklaşık 50 milyon işçinin ölümünü kabul etmektedir. Bu sayı 20. yüzyılın savaşlarındaki kayıplar ile karşılaştırıldığında çok daha anlamlı olur.

UÇÖ/ILO raporlarına göre, daha vahim olanı ise her yıl iş kazası ve meslek hastalığından etkilenenlerin sayısının ortalama 300 milyon işçi olmasıdır. Bunun anlamı ise “küreselleşme” olarak tarif edilen son çeyrek yüzyılda 7.5 milyar işçinin iş kazası ve meslek hastalığı ile karşı karşıya olmasıdır. Bu sayının ne kadar anlamlı olup olmadığını anlamak için dünya nüfusu ile karşılaştırmak gerekir!..

Davutpaşa’daki “iş kazası” ve tersanelerdeki “işçi cinayetleri”/katliamları/kıyımları bir anda Türkiye’de de bir insan kıyıcılığı olduğunu ortaya çıkardı. Öyle ki, sermaye cephesinin itiraf etmek zorunda kaldığı bir durum oluştu. Ancak, sorun derinleştirilemeyerek, günlük gazetelerde kalacak bir haber olarak tarihe not düşüldü. Oysa, sermaye cephesinin sınıf mücadelesinde büyük bir öfke

ile karşı çıktığı grevler, greve katılan işçiler ve grevlerde kaybolan işgünleri ile iş kazaları ve meslek hastalıklarındaki kayıp işgünlerini karşılaştırmalı olarak bir başka gerçeği ortaya koyacaktır.

Aşağıdaki tablolar makina kırıcıları ile insan kıyıcıları arasındaki bir gerçeği çok açık olarak gösteriyor ve uygarlığın ne olduğunun bir kez daha sorulması gerektiğine davet çıkarıyor.

Grevler, İş Kazaları, Kayıp İşgünleri

Yıl	Grev Sayısı*	Greve Katılan İşçi Sayısı*	İş Kazası ve Meslek Hastalıklarında Ölen İşçi Sayısı	Grevde Kayıp İşgünü*	İş Kazası ve Meslek Hastalıklarında Kayıp İşgünü
1963	8	1.514		19.739	1.183.473
1964	83	6.640		238.261	1.207.689
1965	46	6593		336.836	1.349.118
1966	42	11.414	556	430.104	2.256.791
1967	101	9.499	596	350.037	1.756.005
1968	54	5.289	646	174.905	1.960.636
1969	77	12.601	732	235.134	4.088.127
1970	72	21.158	487	220.189	2.068.150
1971	78	10.916	758	476.116	2.225.823
1972	48	14.879	807	659.362	2.269.400
1973	55	12.286	1.011	671.135	2.504.289
1974	110	25.546	1.117	1.109.401	2.620.139
1975	116	13.708	1.038	668.797	5.098.048
1976	58	7.240	1.113	325.830	2.787.219
1977	59	15.682	1.309	1.397.124	3.204.068
1978	87	9.748	1.178	426.127	3.091.218
1979	126	21.011	1.448	1.147.721	2.687.755
1980	220	84.832	1.320	1.303.253	2.369.182
1981	-	-	1.173	-	2.358.846
1982	-	-	988	-	2.171.569
1983	-	-	1.324	-	2.306.596
1984	4	561	1.097	4.947	2.418.778
1985	21	2.410	1.075	194.296	2.292.573
1986	21	7.926	1.321	234.940	2.397.835
1987	307	29.734	1.149	1.961.940	2.545.278
1988	156	30.057	1.475	1.892.655	2.714.288
1989	171	39.435	1.459	2.911.407	2.623.714
1990	458	166.306	1.565	3.466.550	2.642.615
1991	368	164.968	1.631	3.809.354	2.433.954

Yıl	Grev Sayısı*	Greve Katılan İşçi Sayısı*	İş Kazası ve Meslek Hastalıklarında Ölen İşçi Sayısı	Grevede Kayıp İşgünü*	İş Kazası ve Meslek Hastalıklarında Kayıp İşgünü
1992	98	62.189	1.776	1.153.578	2.575.219
1993	49	6.908	1.516	574.741	2.052.973
1994	36	4.782	1.034	242.589	1.926.104
1995	120	199.867	798	4.838.241	1.763.429
1996	38	5.461	1.286	274.322	1.712.285
1997	37	7.045	1.282	181.913	1.922.644
1998	44	11.482	1.094	282.638	1.958.736
1999	34	3.263	1.165	229.825	1.828.520
2000	52	18.705	731	368.475	1.697.695
2001	35	9.911	1.002	286.015	1.852.502
2002	27	4.618	878	43.885	1.831.252
2003	23	1.535	811	144.772	2.111.432
2004	30	3.557	843	93.161	1.983.410
2005	34	3.529	1.096	176.824	1.797.017
2006	26	2.061	1.601	165.666	1.895.253

KAYNAK: ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistikleri 1998, Ankara, 1999; SSK Yıllıkları, Petrol-İş Yıllıkları.

*) Tüm sektörlerde (tarım, sanayi ve hizmet). Yıllara göre oransal farklılıklar göstermekle birlikte Türkiye’de grevlerdeki kayıp işgününün büyük bir bölümünü sanayi sektöründe meydana gelen grevler oluşturmaktadır. Örneğin 1984-1994 döneminde grevlerde kaybolan işgününün yaklaşık %89’u sanayi sektöründe meydana gelmiştir.

Çeşitli Ülke Gruplarına Göre İş Kazaları (2001)

	Aktif Nüfus	Toplam İstihdam	Ölümcül Kaza	Ölümcül olmayan ancak en az 3 işgünü kaybına yol açan kazalar			ILO'ya Bildirilmiş Kazalar	
				Asgari	Azami	Ortalama	Kazalar	Kayıp İşgünü
"Piyasa Ekonomisi Ülkeleri	409 141 496	380 833 643	16 170	8 510 494	16 169 938	12 340 216	14 608	7 631 977
"Eski Sosyalist" Ülkeleri	184 717 127	162 120 341	21 425	11 276 461	21 425 275	16 350 868	8 665	582 287
Hindistan	458 720 000	419 560 000	48 176	25 355 777	48 175 977	36 765 877	211	0
Çin	708 218 102	699 771 000	73 615	38 744 649	73 614 834	56 179 742	17 804	75 773
Asya Ülkeleri ve Adalar	404 487 050	328 673 800	83 048	43 709 538	83 048 122	63 378 830	5 631	252 499
Aşağı Sahra Afrikası	260 725 947	10 540 604	54 705	28 792 223	54 705 223	41 748 723	1 675	47 105
Latin Amerika ve Karayipler	193 426 602	11 460 496	29 594	15 575 673	29 593 778	22 584 726	6 998	1 699 107
Orta Doğu	112 906 300	48 635 240	18 986	9 992 504	18 985 757	14 489 130	1 876	191 164
Dünya	2 732 342 624	2 164 739 590	345 719	181 957 318	345 718 904	263 838 111	57 468	10 479 912

Kaynak: P. Hamalainen, J. Takala, K. L. Saarela, Global Estimates of Occupational Accidents, 2006.

Dönemsel Olarak Bazı Ekonomik Göstergeler, Grevler ve İş Kazaları

	İthal İkameci Sanayileşme 1972-1976	Ekonomik Kriz 1977-1980	Kriz-Sonrası Uyum 1981-1982	İhracata Yönelik Büyüme 1983-1987	Reform Sürecinin Tükenişi 1988	Denetimsiz Finansal Serbestileştirme 1989-1993	Finansal Kriz 1994	Kriz-Sonrası Uyum 1995-1997
GSMH	6.8	0.5	4.2	6.5	2.1	4.8	-5.5	7.2
Tarım	1.8	0.5	0.6	0.8	7.8	0.1	-0.7	1.5
İmalat Sanayi	9.7	-0.2	7.9	8.6	1.6	6.0	-7.6	10.1
İmalat Sanayi Reel Ücret	3.1	-1.1	-1.1	-3.9	-7.1	10.2	-36.3	-2.8
İmalat Sanayi Katmadeger	27.7	35.6	24.5	20.6	15.4	21.8	16.1	16.7
İhracat (GSYİH %)	5.3	4.2	8.5	10.8	12.8	9.1	13.8	15.8
Grev Sayısı***	387	492	-	243	47	988	18	124
Greve Katılan işçi***	73.659	131.273	-	40.204	27.851	360.775	1.976	117.825
Grevde Kaybolan İşgünü***	3.434.525	4.274.225	-	2.189.228	1.755.571	10.569.471	201.047	2.937.653
İş Kazalarında Kaybolan İşgünü Sayısı	15.279.095	11.352.223	4.530.415	11.961.060	2.714.288	12.328.475	1.926.104	5.398.358

Dönemsel Olarak Bazı Ekonomik Göstergeler, Grevler ve İş Kazaları

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
GSMH	3.1	-5.0	7.2	-7.4	7.6	5.8	8.9
Tarım	8.4	-4.6	4.1				
İmalat Sanayi	1.2	-5.7	5.9				
İmalat Sanayi Reel Ücret	3.3	4.6	-8.8				
İmalat Sanayi Katma Değer							
İhracat (GSYİH %)	13.2	14.2	13.7				
Grev Sayısı***							
Greve Katılan işçi***	11.482	3.263	18.705	9.911	4.618	1.535	3.274
Grevede Kaybolan İşgünü***	282.638	229.825	368.475	286.015	43.885	144.772	93.161
İş Kazalarında Kaybolan İşgünü Sayısı	1.958.736	1.828.520	1.697.695	1.852.502	1.831.252	2.111.432	1.983.410

KAYNAK: Köse, A.-Yeldan, E., "Dışa Açılma Sürecinde Türkiye Ekonomisinin Dinamikleri: 1980-1997", Toplum ve Bilim, 1998, Sayı: 77; ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistikleri; Yüksel AKKAYA, "Türkiye'de 1980 Sonrası Bölüşüm Mücadelesinde Grevlerin Yeri", Toplum ve Bilim, 2000, Sayı: 86; SSK Yıllıkları; Petrol-İş Yıllıkları.

Türkiye'de Makro Ekonomik Göstergeler, Grevler ve İş Kazaları (1980-1998)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
GSMH Sektör Payları (%)													
Tarım	26.1	24.2	22.4	20.9	21.2	19.7	19.5	17.8	17.3	18.6	16.8	14.6	14.1
Sanayi	19.3	21.9	22.8	21.9	21.1	21.7	25.5	25.8	27.0	27.1	24.8	25.1	24.8
Hizmetler	54.6	53.9	54.8	57.2	57.7	58.2	55.0	56.4	55.7	54.3	58.4	60.3	61.1
GSMH Artış Oranı (%)	-2.8	4.8	3.1	4.2	7.1	4.3	6.8	9.8	1.5	1.6	9.4	0.3	6.4
Kişi Başına GSMH (\$)	1570	1598	1412	1299	1238	1356	1487	1668	1693	1979	2715	2655	2744
Enflasyon (TÜFE)	110.2	36.6	30.8	31.4	48.4	44.9	34.6	38.9	68.8	63.3	60.3	66.0	70.1
Reel Ücret Endeksi 1979=100*	79.9	90.6	98.6	106.8	89.8	78.1	69.4	72.0	65.8	81.3	106.1	150.9	161.8
Kamu	82.9	88.1	84.2	83.2	72.2	62.3	54.9	58.4	49.7	68.6	88.5	131.2	143.4
Özel	77.5	94.3	109.7	132.6	107.1	94.9	84.7	85.1	83.9	91.6	121.1	163.9	171.3
Faktör Gelirleri (%)**													
Tarım	25.1	22.9	21.2	20.1	20.0	18.4	19.9	18.2	17.6	17.6	18.1	15.5	15.0
Ücret	25.1	24.9	23.6	22.6	20.4	20.4	23.4	26.8	24.3	24.6	30.2	34.6	34.4
Kar+Faiz	47.3	42.4	52.8	55.1	57.1	58.5	55.0	53.1	56.3	56.5	49.5	47.6	48.2
İmalat San. Kap. Kul. Oran (%)	49.1	62.1	66.8	69.6	74.3	70.3	70.0	78.2	76.7	75.0	76.2	74.2	76.4
Grev sayısı	220	-	-	-	4	21	21	307	156	171	458	398	98
Grevdeki işyeri sayısı	-	-	-	-	4	21	28	346	266	325	861	686	1.408
İş kazasında olen işçi sayısı	1.320	1.173	988	1.324	1.097	1.075	1.321	1.149	1.475	1.459	1.565	1.631	1.776
Greve katılan işçi sayısı	84.832	-	-	-	561	2.410	7.926	29.734	30.057	39.435	166.306	164.968	62.189
Grevde kaybolan işgünü (000)	1.303.2	-	-	-	4.9	194.2	234.9	1.961.9	1.892.6	2.911.4	3.466.5	3.809.3	1.153.5
İş kazası ve Mes. Has. nedeni ile kayıp işgünü (000)	2.369	2.358	2.171	2.306	2.418	2.292	2.397	2.545	2.714	2.623	2.642	2.433	2.575
Eksik İstihdam + İşsizlik Oranı (%)	15.8	17.4	15.6	16.1	16.1	16.3	15.8	15.2	14.4	15.0	14.6	14.8	15.4

Türkiye’de Makro Ekonomik Göstergeler, Grevler ve İş Kazaları (1980-1998)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
GSMH Sektör Payları (%)						
Tarım	14.7	14.7	14.8	15.7	14.9	16.1
Sanayi	23.7	25.5	25.5	23.9	23.7	21.2
Hizmetler	61.6	59.7	59.7	60.4	61.4	62.7
GSMH Artış Oranı (%)	8.1	-6.1	8.0	7.1	8.3	3.8
Kişi Başına GSMH (\$)	3056	2161	2806	2928	3079	3224
Enflasyon (TÜFE)	66.1	106.3	93.6	80.4	85.7	84.6
Reel Ücret Endeksi 1979=100*	168.2	147.7	100.1	72.4	83.9	82.1
Kamu	154.3	138.6	89.7	64.9	80.6	76.3
Özel	172.3	147.3	107.9	78.1	89.9	91.3
Faktör Gelirleri (%)**						
Tarım	14.8	15.9	16.5	15.1	17.1	16.5
Ücret	32.8	25.1	22.1	24.2	25.8	25.6
Kar+Faiz	50.1	57.6	61.4	60.7	57.1	57.9
İmalat San. Kap. Kul. Oran (%)	79.6	72.9	78.6	78.0	79.4	77.0
Grev sayısı	49	36	120	38	37	44
Grevdeki işyeri sayısı	178	166	3.369	58	57	118
İş kazasında olen işçi sayısı	1.516	1.034	798	1.286	1.282	1.094
Greve katılan işçi sayısı	6.908	4.782	199.867	5.461	7.045	11.482
Grevde kaybolan işgünü (000)	574.7	242.5	4.838.2	274.3	181.9	282.6
İş kazası ve mes. Has. Nedeni ile kayıp işgünü (000)	2.052	1.926	1.763	1.712	1.922	1.958
Eksik İstihdam + İşsizlik Oranı (%)	15.3	16.6	13.0	12.0	13.0	12.9

Kaynak: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, Ankara 1994; DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, Ankara, 1997; DİE, Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, Ankara,1999. DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1998), Ankara, 1997; DTM, Başlıca Ekonomik Göstergeler, Ocak-Şubat, 2000, Ankara, 2000.

ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistikleri, 1987-1998 arası.

* 1980-1996 yılları için Petrol İş, (1997), s. 343; 1997-1998 yılları Türk İş, (1999), s. 206-212.

** 1980-1995 yılları için Özmucur, (1995), s. 66; 1996-1998 yılları Türk İş, (1999), s. 234.

Not: GSMH verileri Yeni Seri